

Психология и социология/5. Психолого-воспитательные проблемы
развития личности в современных условиях

Волкова В. А., Куліда О. О.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ДОШКІЛЬНИКІВ

Мистецтво гармонізує емоційне життя людини, водночас змінюючи естетичну та моральну основи людського існування. Виховний потенціал мистецтва міститься у самій його суті і пояснюється тим, що емоційний бік свідомості, естетичні ідеали особистості – первинні стосовно інтелекту в формуванні духовних інтересів, ставлення до світу взагалі.

Мистецтво в усіх різновидах відіграє особливу роль на ранньому етапі виховання дитини, яка робить перші кроки у пізнанні та сприйманні навколишнього світу. В наш час проблема естетичного виховання, розвитку особистості, формування її естетичної культури є одним з важливіших завдань, що стоїть перед дошкільним закладом.

Практика естетичного виховання у дошкільних установах показує, що часто зберігається інформаційний підхід, діти отримують в основному лише сухі відомості про життя і діяльність художників, композиторів, письменників, які деколи доповнюються інформацією, що передає образно-емоційний зміст творів мистецтва. Власне життя музичної або живописної матерії і смисл, що таїться в її чуттєвій знаковості, вислизують від неуважного погляду. Основна увага надається технології оволодіння засобами того або іншого виду мистецтва і мало часу присвячують головному – збагненню психологічних механізмів виникнення художнього образу. При такій постановці освітнього процесу залишається незатребуваним основне – чуттєве віддзеркалення світу. Отже, введення дитини в світ мистецтва відбувається неадекватними природі

мистецтва засобами.

Психологічну суть естетичного виховання відображають категорії: естетичне сприймання, естетичний смак, естетичний ідеал, естетична оцінка. Б. Лихачов виділяє також естетичні почуття, естетичну потребу і естетичні судження [2, с. 51].

Сприймання – початковий етап спілкування з мистецтвом і красою дійсності. Від його повноти, яскравості, глибини залежать всі наступні естетичні переживання, формування художньо-естетичних ідеалів і смаків. Б. Лихачов естетичне сприймання характеризує як «здатність людини виокремлювати в явищах дійсності і мистецтва процеси, ознаки, якості, які пробуджують естетичні почуття» [2, с. 52]. Це потребує розвитку у дитини здатності тонкого розрізнення форми, кольору, оцінки композиції, музичного слуху, розрізнення тональності, відтінків звука і інших особливостей емоційно-чуттєвої сфери. Розвиток культури сприймання є початком естетичного відношення до світу.

Емоційні явища дійсності і мистецтва, що глибоко сприймаються людьми, здатні породити багатий емоційний відгук. Емоційний відгук, за думкою Б. Лихачова, є основою естетичного почуття. В залежності від змісту, яскравості естетичні явища здатні викликати в людині почуття духовної насолоди чи відрази, піднесені переживання чи жах, страх чи сміх. Б. Лихачов відмічає: якщо людина відчуває такі емоції неодноразово, в неї формується естетична потреба, яка представляє собою «стійку потребу в спілкуванні з художньо-естетичними цінностями, котрі викликають глибокі переживання» [2, с. 71].

У сприйманні естетичного об'єкта беруть участь майже всі психічні процеси особистості: почуття, сприймання, мислення, воля, емоції тощо. Саме поліфонія людської психіки, яка проявляється в акті взаємодії особистості з мистецтвом, найбільш повно відкриває багаті можливості формування світогляду, моральних якостей, творчих здібностей особистості.

Відчуття кольору, форми, закінченості і рівноваги композиційного

розміщення об'єкту, відчуття «гарної фігури» та лінії, відчуття гармонії і дисгармонії, асонанса і дисонанса, відчуття пропорції і багато іншого – весь цей великий потенціал сенсорних можливостей організму є необхідною умовою повноцінної зустрічі особистості з естетичним об'єктом. Ось чому так важливо вже з дошкільного віку розвивати у дитини систему сенсорних почуттів. Цьому можуть допомогти заняття естетичної спрямованості. Однак момент чуттєвого сприймання є тільки першим необхідним поштовхом для пробудження більш складної діяльності.

Дослідження В. Шацької, Н. Гродзенської, О. Апраксіної, Н. Ветлугіної переконують у тому, що навіть у дітей дошкільного віку легко викликати любов до слухання музики й співу. Вони з задоволенням виконують ті пісні, в яких можуть передати своє ставлення до рідної країни, до окремих знайомих їм історичних подій або героїв.

Естетичні почуття, як і моральні, не є природженими. Вони формуються в процесі спеціального навчання і виховання. Естетичні почуття включають відчуття героїчного, піднесеного, трагічного, комічного; виявляються у відповідних оцінках, художніх смаках, зовнішніх реакціях.

Почуття, зокрема й естетичні, – специфічна форма відображення навколишнього світу. Тому вони не можуть виникнути і розвиватися там, де у повсякденному оточенні немає тих поєднань предметів, форм, барв, звуків, що можуть бути сприйняті як зразки прекрасного. Проте тільки наявності цих об'єктів ще не досить для виникнення в дітей естетичних почуттів. Для того, щоб дитина могла сприймати світ барв і звуків, щоб красиве викликало в неї естетичні почуття, дорослий повинен організувати спеціальні форми діяльності: спостереження, слухання, різноманітні форми відтворення видимих, чутних, відчутних явищ дійсності. Особливого значення при цьому вчені надають творчій уяві.

У соціальному досвіді людей існують прийоми розкриття значень, які повинні передаватися дитині дорослим в ході їх спільної гри, сумісної інтерпретації і переживанні казки чи просто обговоренні подій прожитого дня.

Дорослий повинен вгадати значення цих фантазій, суть проблем, які вони втілюють, допомогти дитині осмислити, «обжити» цей світ, наситити його значеннями і перетворити його з незрозумілого (а тому і часто ворожого) в теплий, рідний і радісний. На думку О. Леонтьєва, «мистецтво і є та єдина діяльність, яка відповідає задачі відкриття, вираження і комунікації особистісного значення діяльності, реальності» [1, с. 23].

О. Мелік-Пашаєв і З. Новлянська [3] вважають, що у початковому збагненні дитиною того або іншого виду мистецтва, необхідно йти не від відпрацювання технічних навичок, а від емоційно-чуттєвої наповненості навколишнього світу, з одного боку, до емоційного значення творів мистецтва, – з іншого. Крім того, на думку авторів, дуже важливо закласти основи сприйняття спорідненості різних видів мистецтва, спільності емоційно-естетичного впливу творів мистецтва.

Отже, вся система естетичного виховання спрямована на розвиток дитини як в естетичному плані, так і в духовному, моральному, інтелектуальному. Це досягається шляхом розв'язання наступних завдань: оволодіння дитиною знаннями художньо-естетичної культури, розвитком здатності до художньо-естетичної творчості і розвитком естетичних психологічних якостей людини, які виражені естетичним сприйманням, почуттям, оцінкою, смаком та іншими психічними категоріями естетичного виховання.

Література:

1. Леонтьев А.Н. Психическое развитие ребенка в дошкольном возрасте / А.Н. Леонтьев // Вопросы психологии ребенка дошкольного возраста / Под ред. А.Н. Леонтьева, А.В. Запорожца. – М., 1995. – С. 17 – 28.
2. Лихачев Б.Т. Теория эстетического воспитания школьников / Б.Т. Лихачев. – М. : Просвещение, 1985. – 176 с.
3. Мелик-Пашаев А.А. Ступеньки к творчеству. Изд. 2-е испр. и доп. / А.А. Мелик-Пашаев. – М. : Бином лаборатория знаний, 2012. – 159 с.